

Muzische opvoeding

DRAMATISCH SPEL

Deelleerplan

Muzische opvoeding

DRAMATISCH SPEL

Deelleerplan

De Vlaamse minister van Onderwijs en Ambtenarenzaken heeft zijn goedkeuring gehecht aan het leerplan 'Dramatisch Spel'.

Brief van de inspecteur-generaal Basisonderwijs met als kenmerk 131/BAO/R.S./bp/97360

© CRKLKO 1999

Alles uit deze uitgave mag voor correct gebruik binnen onderwijs en begeleiding worden gekopieerd. De bron dient dan evenwel te worden vermeld.

Voor handelsdoeleinden mag niets van deze uitgave, in gelijk welke vorm ook, openbaar worden gemaakt behalve met de uitdrukkelijke toestemming van de uitgever.

Illustraties: Inge Van Royen

INHOUD

	Inhoud	3
1	Waarom opvoeden in dramatisch spel?	5
1.1	Alle kinderen ontwikkelen al spelend	5
1.2	Spelen is de wereld muzisch benaderen	7
2	Dramatisch spel: Waar staat dat voor ?	9
2.1	Een continuüm van spelvormen	9
2.2	Kinderen krijgen spelend greep op de wereld en op het leven	10
2.3	Een omschrijving	11
2.4	Aspecten van dramatisch spel	12
2.4.1	Wie speel je?	12
2.4.2	Wat speel je?	13
2.4.3	Wanneer vindt het spel plaats?	13
2.4.4	Waar speelt het spel zich af?	14
2.4.5	Waarom speel je op die manier?	14
2.4.6	Hoe speel je je rol?	14
2.5	Dramatisch spel op school: Wanneer kan dat?	15
2.5.1	Bij de uitwerking van thema's en projecten	15
2.5.2	In geleide spelmomenten	15
2.5.3	Toegepast in andere activiteiten	16
3	Opvoeden in dramatisch spel	19
3.1	Beschouwen	19
3.2	Creëren	20
3.3	Een muzische grondhouding ontwikkelen	20
4	Doelen	21
5	Dramatisch spel didactisch organiseren	27
5.1	Aandachtspunten	27
5.2	Geïntegreerd in verschillende leergebieden	28
5.3	Begeleide spelmomenten	29
5.3.1	Exploratiekansen scheppen	30
5.3.2	Experimenteren	31
5.3.3	Vormgeven	31
5.3.4	Nabespreken	31

5.4	Spelmogelijkheden aanboren	31
5.4.1	Klemtoon op waarneming en concentratie	32
5.4.2	Klemtoon op beweging	32
5.4.3	Klemtoon op improvisatie en taal	33
5.4.4	Klemtoon op materiaal en taal	35
5.4.5	Klemtoon op muziek	36
5.4.6	Klemtoon op een verhaal	37
6	Evalueren	39
6.1	Observeren	39
6.2	Nabespreken	39
7	Hoe werken we aan drama in onze school?	41
7.1	Drama een eigen plaats geven	41
7.2	Taken verdelen en plannen	41
7.3	Gedifferentieerde kansen scheppen	42
7.4	Educatieve toneelvoorstellingen bijwonen	42
8	Onderwijs- en leermiddelen	43
9	Bibliografie	45
10	Concordantielijst	47

1 WAAROM OPVOEDEN IN DRAMATISCH SPEL?

1.1 ALLE KINDEREN ONTWIKKELEN 'AL SPELEND'

Alle kinderen spelen, zowel kleuters als die van de lagere school. Soms doen ze dat alleen, maar meestal samen met anderen.

Dat spelen is veel meer dan 'spelletjes spelen' of 'spelen op de speelplaats'. Het is heel wat rijker. Door te spelen geven kinderen op een eigen manier inhoud en vorm aan hun ervaringswereld.

Spelend leren

Kinderen leren voortdurend door spelend te leven. Ze onderzoeken situaties op een zeer persoonlijke manier, krijgen er inzicht in en leren er veranderingen in aanbrengen. Al spelend ontdekken ze hun identiteit en hun gevoelens, ontwikkelen ze hun expressievaardigheid en hun creativiteit in denken en handelen. Kortom, hun spelen draagt bij tot de ontwikkeling van hun totale persoonlijkheid. Dat maakt dramatisch spel voor kleuters én voor leerlingen van de lagere school zo essentieel.

Een voorbeeld uit de kleuterschool.

Een groepje oudere kleuters spelen samen in de speelhoek. Ze zijn niet elk op zich bezig, maar ze beleven samen hun verhaal: de zieke wordt weer in bed geholpen, de bezoekers brengen hem fruit en bonbons, de verpleegsters zijn op komst voor de verzorging en de dokter moet nog langs komen... Je ziet de kleuters opdrachten verdelen, afspreken met elkaar, opmerkingen maken, oor hebben voor elkaar en elkaar verbeteren.

Die kleuters zijn bezig met dramatisch spel. Zo toveren ze de hele ruimte van de speelhoek om tot ziekenhuiskamer. Ze gebruiken allerlei materiaal. Een potlood is koortsthermometer, een brooddoos warmwaterkussen... Ze verrichten allerlei handelingen. Zo leggen ze rollen vast: Jan is net geopereerd, Liesje is de verpleegster, Jeroen speelt arts en Mieke, Lien en Sarah komen op bezoek. De kinderen leven zich in tijdens het spelen in de rol van de ander. Ze communiceren, ze herkennen gevoelens van anderen, hun pijn, verdriet, vreugde... Ze leren handelingen van vriendjes begrijpen en leren er tegelijk op reageren. Er ontstaan conflicten tussen rollen en tussen kleuters die de rollen spelen. Ze zijn sterk in interactie met elkaar. Kortom, uit de interactie met elkaar leren ze de mens en de wereld kennen en zich in die wereld bewegen.

Ook de leidster kan heel wat uit dat dramatisch spel opsteken. Bijvoorbeeld over de negatieve of positieve emotionele ervaringen van de kleuters.

Waarom wil Jan de zieke niet spelen? Blijkt daaruit een negatieve ervaring? Hij werd immers voor een paar weken opgenomen in de dagkliniek om zijn amandelen te laten verwijderen...? Liesje speelt de verpleegster en overdrijft haar rol. Wat kan daarachter zitten? Ze moet de zieke een prikje geven en stelt hem zeer uitgebreid gerust. Je zou zelfs denken dat ze hem echt bemoedert. Ze herbeleeft haar belevenissen met de verpleegsters. Positieve gevoelens van aandacht krijgen en geruststellen komen tijdens het spel aan het licht.

Is spelend leren vooral iets voor de kleuters? In geen geval. Om verschillende redenen is het ook voor oudere kinderen wezenlijk.

Vreugde beleven

Kinderen beleven vreugde aan spelen. Leerkrachten vinden dat doorgaans een eerste reden om dramatisch spel een plaats te geven, ook in de lagere school en zelfs verderop. Het gaat daarbij om de vreugde van het verzinnen en fantaseren, samenspelen, vormgeven aan gedachten en gevoelens. De vreugde die je beleeft door een bepaalde situatie naar je hand te kunnen zetten en een wereld te (her)scheppen. Of te kijken hoe de ander dat doet en erin mee te gaan.

Leren samen-leven

Bovendien draagt spelen ook bij tot de sociale ontwikkeling. Kinderen vergroten er hun communicatievaardigheid mee. Ze verplaatsen zich in allerlei maatschappelijke situaties en krijgen zo doorzicht in de structuur ervan. Onder meer daardoor leren ze samen-leven.

Een voorbeeld uit de lagere school.

Stel dat een leerkracht van de lagere school met zijn klas het thema 'verdraagzaamheid' uitwerkt. De leerlingen spelen 'Een onverwachte ontmoeting'. Elk van de spelers krijgt de rol die hij moet uitdiepen, op een opdrachtkaart. Het gaat erom dat twee kinderen in dit rollenspel elkaar onverwacht tegen het lijf lopen. Het accent ligt dus echt op de rol van het individu in een bepaalde situatie én op de wijze waarop de speler zich met die rol identificeert. De eerste speler krijgt de opdracht boos te zijn op zijn tegenspeler. Hij wil hem eigenlijk liever niet meer ontmoeten. De tegenspeler leende weken geleden de verzameling oude munten van de eerste, maar kon ze door allerlei omstandigheden niet terug bezorgen. Hij wil zich daarvoor verontschuldigen...

Wat is nu de waarde van zulke aanpak?

Om te beginnen worden kinderen door dat spel bewust gemaakt van de wijze waarop ze met anderen omgaan of kunnen omgaan. Hoe kun je het ongeduld van de ene speler verzoenen met het probleem van zijn tegenspeler? Hoe uit de muntenverzamelaar zijn verdraagzaamheid tegenover zijn tegenspeler? Of op welke manier is de eerste juist onverdraagzaam en waarom? Inzicht verwerven in sociale verhoudingen is bij die spelsituaties een belangrijk doel.

Ook het probleemoplossend denken krijgt veel kansen. Bijvoorbeeld: "Wat doe ik als de ander echt zijn geduld verliest als ik hem zeg dat ik de munten nog niet meegebracht heb? Hoe zal ik het hem zeggen?..." Welke redenen zullen voor de uitlener misschien wel aanvaardbaar zijn? De kinderen moeten hier realistische oplossingen bedenken voor het gestelde probleem. Verschillende groepjes kunnen dezelfde situatie spelen. Elk groepje vindt wellicht andere oplossingen. Door die oplossingen met elkaar te vergelijken, ervaren kinderen sterker de verschillen tussen mensen.

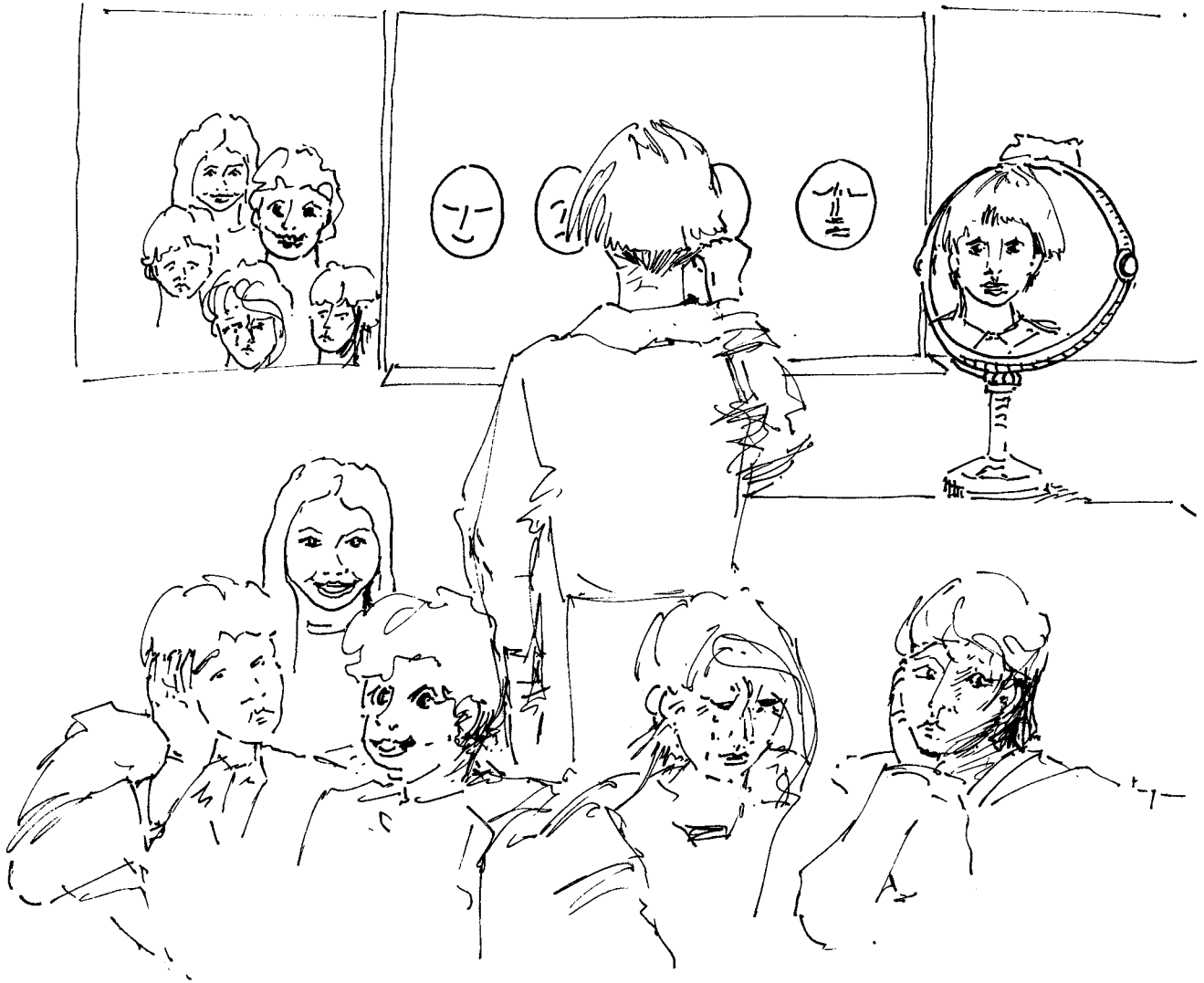
Dat spelen doet bovendien een beroep op concentratie, vindingrijkheid en inlevingsvermogen van kinderen. Tegelijk krijgt ook hun taalontwikkeling extra stimuli.

Kortom, het spelen van dat soort situaties verheldert meer dan een uiteenzetting over verdraagzaam zijn. In het spel wordt aan den lijve gevoeld wat verdraagzaamheid is of wat ze kan zijn...

1.2 SPELEN IS DE WERELD MUZISCH BENADEREN

Wie de wereld met een muzische grondhouding benadert, bewaart en cultiveert het speelse dat alle mensen eigen is. Wat hij ervaart of beleeft, herschept hij met zelf bedachte woorden, klanken, bewegingen en beelden. Hij zoekt samen met anderen naar nieuwe vormen om ervaringen intenser te maken en ervan te genieten.

Dat proces dient door de opvoeding of vorming gevoed. Als kleuters en kinderen van de lagere school leren hoe ze hun beleving sprekend kunnen uiten in een combinatie van diverse muzische talen, groeien ze naar die vitale capaciteit. Daarom ook wordt in het leerplan muzische opvoeding een domein uitgewerkt voor opvoeden in dramatisch spel.

2 DRAMATISCH SPEL: WAAR STAAT DAT VOOR?

Bij spontaan spelen putten de kinderen hun 'spelstof' uit hun leef- en belevingswereld. Daar ligt de oorsprong van dramatisch spel. Bij meer gestructureerde spelvormen is dat anders. Daar gelden regels en structuren.

Dramatisch spel neemt in het onderwijsaanbod verschillende plaatsen in. Het krijgt vaak de beste kansen tijdens het uitwerken van een thema of een project. Soms wordt het systematisch aangepakt als een specifieke leerinhoud, gericht op domeinspecifieke doelen. Op bepaalde ogenblikken kan dramatisch spel ook worden aangewend om een onderwijsactiviteit in te leiden, te verduidelijken of af te sluiten.

2.1 EEN CONTINUÛM VAN SPELVORMEN

Sterk gestuurd spel

Spel is soms sterk gestuurd. Dan verloopt het volgens een vrij strikt patroon. Denk maar aan damspel, schaken, ganzen spel, allerlei volksspelen, enz. Dat soort spel is vaak gemeenschappelijk erfgoed en maakt deel uit van een geheel van traditionele spelen. Elk volk en elke tijd kennen zo een schat aan spelen. Zowel kinderen als volwassenen spelen ze.

Geïmproviseerd spel

Naast dat voorgestructureerde spel zijn er ook tal van vrije, geïmproviseerde spelen. Die komen zonder veel regels en materiële middelen tot stand. Ze vragen wel een maximum aan vindingrijkheid en inlevingsvermogen. Ze zijn vrij willekeurig en komen eerder toevallig aan bod. Ze zijn ook vrij persoonlijk, want een speler bepaalt zelf zijn spel en zijn spelregels. Niets daarvan wordt door anderen voor hem bedacht. Hij creëert zelf een andere wereld die beheerst wordt door zijn verbeelding. Zulk geïmproviseerd spel is voor kinderen een manier om vat te krijgen op wat ze meemaken en beleven. Juist daarom zijn ze er voortdurend mee bezig. Daar krijgt dramatisch spel het meeste kansen.

Tussen die twee uitersten ligt een zeer brede waaier aan spelmogelijkheden. Ze lopen over een continuüm van (voor)gestructureerd spel naar heel open, zeg maar spontaan spel.

Een continuüm van dramatische spelvormen

Ook dramatisch spel zoals het in dit leerplan bedoeld wordt, kent tal van vormen. Die lopen eveneens ook van gestuurd, via begeleid naar geïmproviseerd, vrij spelen. Bijvoorbeeld van regelspel, via begeleid spel naar vrij spel. Of van rollenspel, via afspraakspel naar improvisatie.

2.2 KINDEREN KRIJGEN SPELEND GREEP OP DE WERELD EN OP HET LEVEN

Welke vorm van spelen ook, kinderen zijn er dol op. Waarom toch?

De werkelijke wereld verkennen

Kinderen willen greep krijgen op hun wereld door erin te handelen, door hem handelend te verkennen. In hun spelend handelen hebben kinderen het over hun directe wereld. In de eerste plaats de dagelijkse situaties: zo spelen ze winkeltje, doktertje, vader en moeder, juf en meester, ziek zijn, een ongeval... In hun spel herscheppen ze situaties, beleven en verwerken die zelf en doen daarbij ervaringen op die hen in staat stellen hun wereld beter te (be)grijpen. Ze bezitten vaak nog onvoldoende mogelijkheden om er zoals volwassenen over te spreken en te schrijven. Juist daarom spelen ze. Kinderen gebruiken daarvoor spontaan hun lichaam en geleidelijk ook hun eigen taal.

De fictieve wereld verkennen

Kinderen spelen niet alleen de wereld van de werkelijkheid, ze spelen ook de wereld van de fictie. Die komt onder meer via de media tot hen. Denk maar aan kijk- en voorleesboeken, stripverhalen, jeugdboeken, videoclips en videofilms, radio, krant en vooral een hele reeks televisieprogramma's. Zo spelen kinderen een ongeval op de autosnelweg, een leuke situatie uit een stripverhaal, een stukje tekst uit een goed jeugdboek dat in de klas aan bod kwam, een toffe televisie-clip, de held uit een videofilm of 'televisie-programma'... De media zijn niet weg te denken uit de leefwereld van kinderen. En dus ook niet uit hun spel. Het is goed dat kinderen actief omgaan met allerlei mediaboodschappen, ze creatief en kritisch opnemen in hun spel.

Zichzelf zijn in een veilige wereld

Spel schept bovendien voor kinderen een veilige wereld. Ze lopen erin geen risico's. Als iets niet direct lukt, kunnen ze een nieuwe expressievorm proberen, een ander spelverhaal bedenken, of hun spel bijsturen. Kortom, ze kunnen in het spel volop zichzelf zijn.

De anderen in de wereld ontdekken

In het spel leren kinderen ook de anderen in de wereld ontdekken. Spel heeft daarom ook een sterk communicatief aspect. Voortdurend zijn kinderen bij het spelen in gesprek met zichzelf of met anderen. En ze spreken in hun spel en over hun spel. Ze ervaren dat niet alleen hun eigen wereldje telt. Zo ontwikkelen ze de vaardigheid om met anderen rekening te houden en op anderen in te spelen. Ze ontdekken met andere woorden allerlei sociale relaties.

"En jij bent de boef en je komt buiten en dan pak ik je en doe je de handboeien om..."

Neen, want ik kon nog vluchten en jij moet me met de politiewagen achtervolgen..."

2.3 EEN OMSCHRIJVING

In dramatisch spel uiten en verwerken kinderen eigen ervaringen, gedragingen, gevoelens en ideeën in doe-alsof-situaties door middel van woord en gebaar, beeld en klank.

Voor kinderen ontstaat dramatisch spel uit wat hen in hun omgeving of leefwereld sterk aanspreekt en uit wat ze daarin sterk beleven.

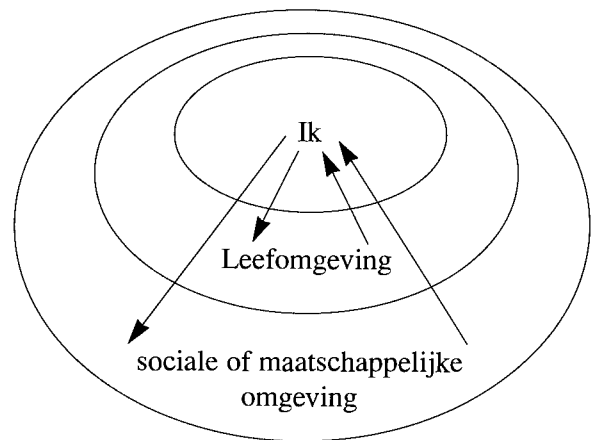
Leefwereld en belevingswereld

Zowel in hun 'leefwereld' als in hun 'belevingswereld' doorlopen kinderen een ontwikkeling. Vanuit ervaringen, handelingen, gevoelens en ideeën legt 'het kind' al spelend de band met een alsmaar bredere wereld.

Zo creëren jonge kinderen spelsituaties over hun eigen, nabije 'leef-omgeving' en wat ze daarin beleven: mama spelen die lief is, poes spelen die haar melkkopje morst...

Naarmate ze zich ontwikkelen, verdiepen die belevingskansen in een verruimde 'sociale en maatschappelijke omgeving'. Daarin wordt de communicatie met anderen alsmaar belangrijker. Twee kleuters spelen mama en papa die de baby verzorgen. En later: de leerlingen spelen een verkeerssituatie, een discussie met de kaartjesknipper op de trein, een debat in de kindergemeenteraad over veilige speeltuigen...

Schematisch kan dat er zo uitzien:

2.4 ASPECTEN VAN DRAMATISCH SPEL

Om spelsituaties te creëren dienen kinderen bepaalde vaardigheden te ontwikkelen.

Neem nu dit voorbeeld.

Een kind dat een prinses uitbeeldt die 's avonds laat stiekem op pad gaat, moet door goede lichaamsbeweging en aangepaste mimiek duidelijk kunnen maken dat het een prinses is, dat het avond is en donker,... Door voortdurend achterom te kijken en op de tenen te trippelen, toont de speler dat de prinses er stiekem vandoor gaat ... De wijze waarop een kikker zijn wangen opblaast, een hoge borst opzet, maar vooral praat tegen de prinses, maakt hem tot een bazige figuur in dit spel. Dat de prinses instapt, zich neerzet en roeibewegingen maakt, laat vermoeden dat ze in een bootje een vijver opvaart. De wolf komt met een voorzichtige lange nek achter een boom vandaan. Hij likkebaardt en dat laat onraad vermoeden...

Dramatisch spel heeft zijn eigen taal

Gaandeweg ontdekken kinderen aspecten van de taal van dramatisch spel. Bij kleinere kinderen gebeurt dat onbewust tijdens het spelen. Kleuters leren al snel onderscheid te maken in de rol en de handeling die ze spelen.

Kinderen van het eerste en het tweede leerjaar kunnen een groter ruimtebesef integreren in hun spel.

Oudere kinderen zullen als ze iets dramatiseren, gemakkelijker blijven stilstaan bij de combinatie van een aantal aspecten van de gespeelde situatie. Ze zijn er ook aan toe om werkelijke tijd en verbeelde tijd te bespelen. Zij zijn ook in staat om gevoelsuitingen en motieven in het spel expliciet te integreren.

De oudste leerlingen kunnen de aspecten 'wie, wat, waarom, hoe, wanneer en waar' tijdens het spel herkennen en verfijnen. Zij zijn ook in staat om gevoelsuitingen en motieven in het spel expliciet te integreren.

We zoomen even in op elk van de aspecten van dramatisch spel. We nemen daarbij de pas aangegeven leerlijn mee in de volgorde waarin de aspecten worden opgesomd. De mate waarin de aspecten van dramatisch spel systematisch worden behandeld, koppelen we aan een bepaalde leeftijdsgroep zoals aangegeven in de leerlijn bij de doelenlijst (zie 4).

2.4.1 WIE SPEEL JE?

Rol, personage

Allereerst is er iemand die speelt.

Dramatisch spel wordt gedragen door personages of mensen die een rol spelen. Die hebben elk hun eigen kenmerken zoals karakter, stemming, gevoel, motoriek, opvattingen... Als speler zullen kinderen die verschillende kenmerken moeten verkennen. Daarbij duiken vragen op als: "Wie ben je eigenlijk? Hoe voel je je? Hoe reageer je? Hoe beweeg je? Waarom speel je dat personage graag?..."

Soms vergemakkelijken attributen en kleding de inleving, zeker bij jonge kinderen. Met een jas, een hoed en een bril uit de verkleedkoffer voelen ze zich veel vlugger thuis in de rol van bijvoorbeeld een deftige heer. En de afstand tussen spel en werkelijkheid verkleint met zulke attributen. Dat merk je als je kinderen vraagjes laat beantwoorden zoals: "Hoe voel je je in zo'n jas? Wat maakt het uit dat je die hoed of die bril opzet?"

2.4.2 WAT SPEEL JE?

Handeling, dialoog

Er wordt ook "iets" gespeeld. Dat aspect levert de spelstof op die gespeeld wordt. Het geeft inhoud aan een situatie. Het schept een dramatisch conflict en houdt een boodschap in.

Als er goed is nagedacht over wat er zal worden gespeeld, over welke handelingen er aan bod zullen komen, groeien kinderen al snel naar een echte dialoog. Ze weten ook precies wanneer ze hun spel moeten beëindigen. Ze vervallen niet in herhaling.

Neem nu dit voorbeeld. Daar wordt al heel wat nagedacht over wat er dient gespeeld.

Je wilt heel graag met je vriendje op het speelplein spelen. Je ouders zijn daar niet zo voor te vinden. Je mama is ongerust want ze vindt het speelplein te ver uit de buurt. Je papa vindt de speeltuigen te groot en dus gevaarlijk. Toch vraag je het hun... Je bedenkt dus maar een smoes. Je weet namelijk dat ze zeer tevreden zijn als je uit jezelf je speelgoed opruimt. Je probeert dat dus maar. Hoe loopt het af?

2.4.3 WANNEER VINDT HET SPEL PLAATS?

Verbeelde tijd - werkelijke tijd

Wie speelt houdt het best rekening met twee aspecten van de tijd: de werkelijke tijd en de verbeelde tijd.

Zo heb je om een situatie te spelen een bepaalde tijd nodig. Dat is de werkelijke tijd van het spel, zeg maar de duur van het spel. Om het verhaaltje van de prinses en de bazige kikker te spelen, krijgen de kinderen een drietal minuten de tijd. In het spel wordt echter ook een bepaalde tijd gesuggereerd. Dat is de verbeelde tijd. Denk maar aan de tocht van het kasteel naar de vijver, het instappen in de boot en de overtocht van de vijver, het gesprek met de bazige kikker en de vlucht voor de likke-baardende wolf...

Als speler moet je stilstaan bij het onderscheid tussen werkelijke en verbeelde tijd. Planning en gebruik van verbeelde tijd zijn vaak het moeilijkst. Het is belangrijk kinderen te leren die tijd goed te bewaken. Goede ordening in de verbeelde tijd is essentieel binnen het dramatisch spel.

Kijk maar naar dit voorbeeld.

Twee kinderen spelen astronauten die naar de maan vliegen. De werkelijke tijd van dat reisje, dus de tijd dat ze spelen, moeten ze kort houden. Ze komen tijdens de vlucht, in de verbeelde tijd, echter allerlei dingen tegen. Die belevenissen worden dan het best niet eindeloos uitgesponnen.

2.4.4 WAAR SPEELT HET SPEL ZICH AF?

Plaats, ruimte

Elk spel speelt zich af binnen een bepaalde ruimte.

Als speler zoek je een plaats, je bakent de concrete ruimte af waarin het spel zich afspeelt. Om een duidelijk speelveld af te bakenen, kunnen decorstukken als tafels en stoelen een hulp zijn. Ze bieden de spelers houvast.

Een kind dat bijvoorbeeld van een denkbeeldige fiets stapt, mag even later niet los door de fiets heen stappen. In drama is dat geen detail, maar een fundamentele spelfout. Die verwekt hilariteit.

Het spelen in een 'open' ruimte kan ook. Maar dat vraagt veel meer inlevingsvermogen en doet sterker beroep op het creëren van illusie.

2.4.5 WAAROM SPEEL JE OP DIE MANIER?

Motieven

Je speelt ook op een bepaalde manier.

Denk maar aan de prinses die op de toppen van haar tenen loopt om het stiekeme karakter van haar tocht te onderstrepen. Bepaalde mimiek en andere lichaamstaal, de aangepaste articulatie en het bijhorende stemvolume accentueren het motief van de speler tijdens het spel. Door een bepaald spelgedrag verdiept de speler zich in de drijfveren van het personage. Hij gaat na hoe hij die tot uitdrukking kan brengen: kwaad, bezorgd, voorzichtig, onbezorgd, lachend...

2.4.6 HOE SPEEL JE JE ROL?

Gevoelsuitingen

Bij een dramatisch spel breng je gevoelens tot uiting.

Als speler denk je na over de gevoelens die je personage in zich draagt en die je bij het spelen tot uitdrukking brengt. Daarvoor kun je allerlei middelen gebruiken. Welke gelaats- en bewegingsexpressie (mime en pantomime) wend je aan? Hoe gebruik je taal en stem? Spreek je droevig, uitbundig, met piepende stem...?

2.5 DRAMATISCH SPEL OP SCHOOL: WANNEER KAN DAT?

Dramatisch spel krijgt het best geregeld een kans bij de uitwerking van een thema of een project. Dat neemt niet weg dat soms ook een systematische aanpak nodig is. Maar maak van dramatisch spel geen afzonderlijke leergang. Drama kan je ook nog in een aantal andere activiteiten meenemen in klas of school. We lichten dat nader toe.

2.5.1 BIJ DE UITWERKING VAN THEMA'S EN PROJECTEN

Ervaringen uitdiepen

Ervaringen van kinderen worden versterkt, verdiept en sterker (her)beleefd als ze die spelen. Kinderen ervaren dan intenser wat mensen voelen, hoe ze met elkaar omgaan, voor welke problemen ze staan, enzovoort. Daarom is dramatisch spel goed op z'n plaats bij de uitwerking van thema's en projecten. Het dramatisch spel kan daarbij op verschillende momenten zinvol zijn.

Het kan bijvoorbeeld bij de start van de projectwerking worden gespeeld om ervaringen die de leerlingen al hebben, eens samen op te diepen. Of het kan, in de loop van het project een verwerkingsmoment zijn. De leerlingen brengen dan op hun manier in een spel tot uiting wat ze samen hebben ontdekt en wat hun kijk is op het onderwerp dat ze hebben uitgespit.

Een voorbeeld. Elsje liep bij een verkeersongeval een ernstige bekkenbreuk op. Na revalidatie brengt ze de eerste weken op school nog door in een rolstoel. Haar ervaringen werden uitgediept en herbeleefd in doe-alsof-situaties. Zo ontdekten de kinderen wat het betekent in een rolstoel te zitten, bekeken te worden daarvoor, afhankelijk te zijn van anderen, beperkt te zijn in je mogelijkheden... Kinderen leefden zich in, speelden en herspeelden, kwamen tot rollenspel...

Op een bepaald ogenblik kwam ook blind zijn ter sprake. Iemand stelde de juf de vraag: "Wat moet het dan wel voor een blinde zijn om zich te verplaatsen?" In plaats van louter verbaal te antwoorden, gaf de juf aan de kinderen een opdracht waarin ze konden ervaren wat blind zijn is: "Doe je ogen eens dicht en loop door de klas!" Kinderen konden zo aan den lijve ervaren wat het betekent blind te zijn. Maar ook doof zijn werd gespeeld. Dat alles groeide uit tot een belangstellingspunt over gehandicapt zijn.

2.5.2 IN GELEIDE SPELMOMENTEN

Kennis en vaardigheden verwerven

Bij dat dramatisch spel over gehandicapten verliep niet alles probleemloos. Kinderen missen soms wat vaardigheden. Wil je als leerkracht dat kinderen zich vlot uiten in dramatisch spel en er ten volle van kunnen genieten, dan zul je ze bepaalde kennis en vaardigheden moeten bijbrengen. Daarvoor kun je als leerkracht het best op gezette tijden aspecten van dramatisch spel aan de orde stellen.

Dat wil niet zeggen dat dit deelleerplan ervoor pleit om een afzonderlijke leergang in dramatisch spel op te zetten. En nog minder om er een apart expressievak van te maken. Net zo min als het bij muzikale opvoeding te doen is om muzikanten te vormen, of bij beeldopvoeding schilders op te leiden, is het ook hier niet te doen om toneelspelers te scholen. De basisschool wil kinderen helpen om hun spontane behoefte aan spelen te ontwikkelen tot een muzische expressievorm.

Als schoolteams zich beperken tot scholing in dramatisch spel op vaste tijdstippen binnen het lesrooster, dan verwordt drama spoedig tot geïsoleerde spelletjes. Dan komt het principe van de integratie op de tocht te staan. Tegelijk zou het afbreuk doen aan de overtuiging dat dramatisch spel als iets natuurlijks, eigen aan elk kind en wezenlijk in elke klas, kansen moet krijgen. Toch kunnen leerkrachten dramatisch spel ook niet vrijblijvend opvatten. Om bepaalde leerplandoelen te bereiken, zal nu en dan een meer systematische aanpak noodzakelijk zijn.

2.5.3 TOEGEPAST IN ANDERE ACTIVITEITEN

Dramatisch spel kan behalve in geleide spelmomenten in veel andere situaties worden aangewend.

We geven daarvan een paar herkenbare voorbeelden.

Om een leerinhoud levendig te maken

Op bepaalde ogenblikken kun je drama gebruiken als een manier om in verschillende leergebieden de leerinhoud levend te maken. Drama is dan een 'hulpmiddel'. Leren dramatiseren is dan een ondergeschikt doel.

Een leerinhoud inleiden

Zo kun je als leerkracht als inleiding op het thema 'beroepen' de leerlingen extra motiveren door verschillende beroepen te laten uitbeelden. De doelstelling is verschillende beroepen beter te leren kennen. Door dat met dramatisch spel levensecht aan te pakken, laat je de kinderen ook een stukje van die beroepen ervaren.

Jij bent de verpleger en geeft iemand een spuitje,

Jij bent de bakker die slagroom op de taarten spuit,

Jij bent de ruitenwasser die buitenramen zeemt op de negende verdieping van een appartementsgebouw,

...

Een leerinhoud verduidelijken

In de zesde klas willen de leerlingen bijvoorbeeld het koopgedrag van mensen aan de orde stellen. Ze stellen voor koopsituaties te spelen.

Ze komen na kort overleg tot volgende spelopdracht:

- Een klant in een deftige kledingzaak wil een jeans kopen.
 - . Hij kiest, koopt en gaat tevreden weg.
 - . Zij is lastig en kritisch, laat vele modellen uitpakken maar vindt uiteindelijk toch maar niets.

- De klant die gisteren een broek kocht, heeft die een dag gedragen, is echt niet tevreden en wil ze ruilen.

Elk van die situaties wordt gespeeld en besproken. Zo worden leerlingen zich nog beter bewust van de verschillende reacties van mensen. Ze kunnen zich volledig inleven in de situaties en ondervinden aan den lijve wat het is geduldig te moeten zijn, geërgerd te worden, een goede zaak te doen... Ze zoeken spelend antwoorden op realistische problemen.

Een leerinhoud verwerken

Een paar leerlingen kunnen bijvoorbeeld aan het eind van de les begrijpend lezen een vervolg op de inhoud van de tekst dramatiseren. Andere leerlingen bekijken die expressieve vormgeving van ervaringen en ideeën.

Wat de spelers creëren en wat de toeschouwers zien, geeft meestal veel gespreksstof.

Bij vrij spelen

Dramatisch spel kan ook tijdens het vrij spel.

Een speelhoek in de kleuterklas.

Pieter en Evy verzorgen in de poppenhoek van de tweede kleuterklas hun baby. Ze spelen vader en moeder. Daarbij worden ze uitgedaagd om de begrippen vader, moeder en baby en de hele sociale en maatschappelijke context daarvan in concrete beelden en handelingen te vertalen.

Het moedertje en vadertje spelen, dat doen alsof brengt hen veel dichterbij de beleving dan wanneer ze er samen met de leidster zouden over praten in de kussenhoek.

Tijdens het spelen merkt de leidster op dat Pieter heel ruw doet tegen de poppen. Ze zijn stout geweest en moeten van papa klappen krijgen... De leidster heeft al verschillende keren opgemerkt dat Pieter agressief doet tijdens het spelen...

Tijdens een kijkmoment

Op bepaalde ogenblikken kunnen kinderen een kijkmoment verzorgen, zeg maar een stukje opvoeren.

We hebben het dan over het opvoeren van een ingestudeerde act. Bijvoorbeeld voor de jaarlijkse musical, het grootouderfeest of het schoolfeest. Dat zijn misschien wel vertrouwde toepassingen van drama, maar vaak is daar van genieten, van zich uitdrukken op een doorleefde manier vanuit een muzische grondhouding nauwelijks sprake. Er wordt heel gericht naar een eindproduct toegewerkt. En de voorbereiding ervan brengt de kinderen soms onder een sterke prestatiedruk.

Spelen voor publiek tijdens weekopeningen of maandsluitingen kan echter voor kinderen wel motiverend zijn. Onder 'publiek' verstaan we dan: leerlingen van de eigen of een andere klas, leerkrachten, ouders en grootouders van de eigen klasgroep, leerlingen van de school, enz.

Zo'n kijkmoment laat een stuk van de schoolcultuur zien. Het toont waar je als school mee bezig bent.

Denk maar even aan een tentoonstelling die gedurende een thema wereldoriëntatie groeit... De kinderen werken dan niet de hele tijd doelgericht aan een tentoonstelling, maar ze tonen uiteindelijk wel eens graag wat ze allemaal bij elkaar hebben gebracht.

Evenzo vergaat het kinderen die in de loop van het werkjaar verschillende geslaagde dramamomenten hebben uitgewerkt. Op een bepaald ogenblik kunnen die leuke ervaringen samen getoond worden, zodat anderen ze kunnen bekijken. Op zulke momenten kunnen andere kinderen, ouders, grootouders of wie dan ook kennis maken met de wijze waarop met dramatisch spel werd gewerkt in de klas.

Dan is er bij kinderen geen sprake van een doelgerichte intensieve voorbereiding op een podiumprestatie. Klasgroepen die zeer regelmatig

dramatisch spelend aan het werk zijn, hebben er geen moeite mee om op het even welk ogenblik een kijkmoment uit te werken.

Bekijk even de invulling van deze projectweek.

De school beëindigt haar projectweek met 'publiek'. Zowel de kleinste kleuters als de leerlingen van de zesde klas werken een hele week thematisch samen rond 'oma en opa'. Het project wordt afgesloten met een apotheosedag. Een dag zonder ingestudeerde stukjes van pas geboren toneelspelers, maar een apotheose waarin de boeiende week herbeleefd wordt.

Gedurende die week worden oma's en opa's uitgenodigd in de klas. De kinderen leiden ze rond in de school. Grootouders vertellen over hun schooltijd, over hun speelgoed en de spelletjes die zij destijds speelden.

Ze verhalen over hun thuis en over hun eigen bruiloft. Kinderen krijgen kans om met speelgoed van vroeger te spelen. Oude volksspelen krijgen opnieuw aandacht. Kortom, kinderen worden ondergedompeld in het verleden van hun grootouders.

Misschien viert de hele schoolgemeenschap tijdens de apotheosedag een bruiloft zoals die van oma en opa. Het hele feest wordt voorbereid. Er wordt aan kledij gewerkt, een receptie met drankjes en hapjes georganiseerd, er worden uitnodigingen en felicitaties geschreven en getekend. Er komt een fotograaf. Ook de pers is uitgenodigd tijdens de bruiloftsstoet waarin getuigen, familie en vrienden zullen opstappen.

In de kerk verwelkomen leerlingen de hele gemeenschap. Het hele feest groeit gedurende de projectweek vanuit datgene wat kinderen en grootouders samen aangebracht hebben. Hier kan moeilijk worden gesproken van een ingestudeerd stuk. Na zo'n week genieten kinderen van hun 'optreden' voor 'publiek'. Ze beleven er vreugde aan.

3 OPVOEDEN IN DRAMATISCH SPEL

Bij dramatisch spel gaat het om een natuurlijk samenspel van beschouwen, creëren en nabeschouwen. We gaan op elk van die facetten even dieper in.

3.1 BESCHOUWEN

Wie het dramatisch spel van kinderen wil verfijnen, moet ze veel mogelijkheden bieden om dat spel te beschouwen. Het gaat dan om het spel van henzelf en om dat van anderen. Uit die reflecties kunnen kinderen heel wat opsteken.

*Leren kritisch kijken
en luisteren*

Kinderen leren 'beschouwen' door het gedramatiseerde spel geconcentreerd te volgen. Door kritisch kijken en luisteren achterhalen ze welke boodschap er in het spel verweven ligt.

Door te beschouwen verwerven kinderen bovendien inzicht in de muzische taal van woord, beweging, beeld en geluid. Dat zijn talen die in drama, sterker dan waar ook, in elkaar vervlochten zijn.

Leren genieten

Door te reflecteren leren kinderen ook genieten van dramaproducten: goed bedacht, ontroerend gebracht, echt om te lachen... Kinderen kunnen tijdens het spelen hun vriendjes genietend bekijken. Ze kunnen een voorstelling van dramatisch spel of een kindertoneelvoorstelling op school of in het theater bijwonen om er het een en ander uit op te steken. Daarmee kunnen ze hun eigen spel allicht verbeteren.

Maar dramatisch spel is vluchtig. Wat er te zien en te horen viel, beklijft niet lang. Daarom is het goed dat je dramatisch spel onmiddellijk na afloop bespreekt, of dat je tijdens het spel media inschakelt om het vast te houden.

*Een eigen mening leren
vormen en uiten*

Wie snel na afloop dramatisch spel wil bespreken kan dat met kijk- of luisteropdrachten. Zo over dramatisch spel communiceren helpt kinderen een eigen oordeel te vormen en het levert elementen op om zelf met meer zeggingskracht te spelen. Ze leren zo ook een eigen mening uiten over een spel.

Media

Bij dramatisch spel kun je ook gebruik maken van een aantal media. Denk maar aan video en televisie. Ze kunnen onder meer dienen om het spel vast te leggen, het te bespreken, eraan te sleutelen, er achteraf van te genieten.

De kinderen maken bijvoorbeeld zelf een jeugdjournaal waarin ze bepaalde gebeurtenissen, gevoelens, ideeën, ervaringen en gedragingen aan de orde stellen. Het is prettig om met leerlingen van de hogere klassen geregeld de actualiteit die hun klas in de ban houdt, te verwerken in een journaal. De journalist, de weerman, de reporter ter plaatse en de korte reportages waarin verschillende spelers actief zijn, kunnen worden gefotografeerd. Foto's of dia's kunnen nadien worden bekeken. Misschien kan het journaal worden opgenomen met een cassetterecorder of als de school over een camcorder beschikt kunnen bewegende beelden bekeken en beluisterd worden. Kinderen zijn hier intensief aan het dramatiseren en ze geraken vertrouwd met de mogelijkheden van media.

Het gebruik van media schept ook kansen om kritisch met die media te leren omgaan.

Zo kunnen kinderen bijvoorbeeld zelf een reclamespot spelen, die opnemen op video en nadien op het televisiescherm bekijken. Dan ervaren ze bijvoorbeeld hoe het koopgedrag van kijkers wordt beïnvloed.

Door voldoende te beschouwen leren kinderen doorzien hoe hun eigen dramaspel tot stand komt en op welke manier ze drama-aspecten in hun spel integreren. Zo krijgen ze in de gaten hoe bepaalde producties tot stand komen. Bovendien wordt hun duidelijk hoe de media soms dankbaar gebruik maken van het verbeelden van de werkelijkheid en situaties creëren waarin consumenten gemanipuleerd kunnen worden.

Met zulke ervaringen ontwikkel je bij kinderen vaardigheden en attitudes die van groot belang zijn om op een gezond-kritische wijze deel te nemen aan de huidige mediacultuur.

Het dagelijkse televisie- en video-aanbod dat kinderen verwerken, levert veel stof om in dramatisch spel iets te leren. Ook door zelf gemaakte video-opnames van dramamomenten te beluisteren en te bekijken, leren kinderen intensiever waarnemen, de boodschap beter begrijpen en kritisch afstand nemen van het gespeelde.

Op dezelfde manier kun je als leerkracht met kinderen een animatiefilm bekijken, een videoclip van een muzikale hit, een echte reclamespot van tv, een film...

3.2 CREËREN

Spelend de wereld vorm geven

Kinderen die spelen, (her)scheppen een stuk van hun leef- en belevingswereld.

Uit de werkelijkheid stellen kinderen zich een bepaalde situatie voor en fantaseren erom. Ze leven zich vanuit hun verbeelding in hun rol in en spelen in op elkaar. Ze leren gebruik maken van decor, attributen (verkleedkleden, kostuums, neuzen en brillen...) en grime. Ze improviseren met de taal van hun lichaam. Ze kruipen in de huid van iemand anders. Daarbij doen ze allerlei ervaringen op. Ze genieten ervan om eens iemand anders te zijn. Ze kunnen positieve, maar ook negatieve gevoelens van zich afspelen. In die zin kan dat spelen wel eens therapeutisch zijn.

3.3 EEN MUZISCHE GRONDHOUDING ONTWIKKELEN

Dramatisch spel kan zijn steentje bijdragen om de wereld op een muzische manier te leren benaderen. Dat wil zeggen: speels, met je hoofd én je hart, met al je zintuigen, op een expressieve en creatieve manier. Het draagt ook bij tot de realisatie van de algemene streefdoelen die bij de kunstzinnige vorming voorop staan en zowel met kunstzinnig beschouwen als creëren te maken hebben (zie algemeen deel).

4 DOELEN

Kinderen exploreren, experimenteren en verfijnen binnen het domein dramatisch spel hun mogelijkheden om eigen ervaringen, gedragingen, gevoelens en ideeën in doe-alsof-situaties te uiten door middel van woord, klank, gebaar en lichaamsbeweging.

In de doelenlijst vind je elk hoofddoel geconcretiseerd in een aantal tussendoelen.

We werken met leeftijdsgroepen: kleuters, de eerste twee leerjaren van de lagere school, het derde en het vierde leerjaar en tenslotte de hoogste leerjaren van de lagere school.

We hanteren twee symbolen om aan te duiden in welke mate kinderen van de onderscheiden groepen de gestelde doelen moeten beheersen.

Het gaat om volgende twee beheersingsniveaus:

■ ■ ■ ■ Een streepjeslijn duidt aan dat een kind van die groep kennis heeft gemaakt met activiteiten gericht op dat doel. Kinderen krijgen kansen om te exploreren en te experimenteren.

==== Een dubbele streep betekent dat kinderen de vermelde vaardigheid, beleving en houding geleidelijk opbouwen en verwerven. Aan die doelstelling besteedt de leerkracht permanent aandacht. De leerkracht zorgt ook voor een vorm van verdieping. Deze doelen vragen nu en dan een meer systematische aanpak. In welke leeftijdsgroep dat moet gebeuren, kan moeilijk in het algemeen worden aangegeven. Zulke onderwijsleerprocessen moeten vooral goed aansluiten bij elke goede gelegenheid.

1 Kinderen kunnen de wijze waarop een dramatisch spel tot stand komt, herkennen en beschouwen

Dat houdt in dat ze:

- 1.1 vormen van lichaamstaal herkennen en kunnen interpreteren,
- 1.2 weten dat een spelsituatie opgebouwd wordt door bijvoorbeeld aanloop, climax en slot,
- 1.3 een dramatische opbouw in het spel verwerken en volgen,
- 1.4 een aantal spelvormen ervaren en kennismaken met het materiaal dat erbij hoort,
- 1.5 de wezenlijke aspecten van dramatisch spel ervaren:
 - rol en handeling,
 - tijd en ruimte,
 - motieven en gevoelens,
- 1.6 vaststellen dat vragen als 'wie, wat, waarom, hoe, wanneer en waar?' hen op het spoor brengen van de wezenlijke aspecten van dramatisch spel.

2 Kinderen genieten van dramatisch spel

Dat houdt in dat ze:

- 2.1 genieten van het muzisch handelen waardoor ze hun expressiemogelijkheden verruimen,
- 2.2 ervan genieten bezig te zijn met de dingen die hen omringen om hun expressiemogelijkheden te ontdekken,
- 2.3 openstaan voor en plezier beleven aan de nieuwe dingen die ze in hun omgeving ontdekken als inspiratiebron voor hun dramatisch spel,
- 2.4 zonder vooroordeel genieten van allerlei voor kinderen bestemde culturele activiteiten zoals theater, poppenspel, pantomime, filmvoorstelling, vertelnamiddag rond een kinderboek...
- 2.5 plezier beleven aan en genieten van zelf spelen en samenspelen met anderen,
- 2.6 plezier vinden in een presentatie voor 'publiek',
- 2.7 genieten van het gevarieerd aanbod van hedendaagse en klassieke kinderliteratuur als mogelijk uitgangspunt voor dramatisch spel.

	kl	1-2	3-4	5-6
1.1	-----	-----		
1.2		-----	-----	
1.3		-----		
1.4	-----	-----		
1.5	-----	-----	-----	
1.6	-----			
2.1	-----			
2.2	-----			
2.3	-----			
2.4	-----			
2.5				
2.6	-----	-----		
2.7	-----	-----		

3 Kinderen zijn verwonderd over de uitdrukkingmogelijkheden bij dramatisch spel

Dat houdt in dat ze:

- 3.1 openstaan voor de interactie tussen woord en gebaar, beeld en klank tijdens het dramatisch spel,
- 3.2 oog hebben voor de uitdrukkingkracht van taal en beweging in een doe-alsof-situatie,
- 3.3 zich verwonderen over de mogelijkheden om via woord, gebaar, beeld en klank te communiceren,
- 3.4 ervaren hoe een boodschap via dramatisch spel wordt gebracht,
- 3.5 zich verwonderen over de boodschap die anderen dramatiseren,
- 3.6 zich inleven in de wijze waarop anderen gestalte geven aan een spelsituatie,
- 3.7 vaststellen hoe een boodschap via dramatisch spel op verschillende wijzen kan worden gebracht.

4 Kinderen brengen waardering op voor het dramatisch spel van anderen

Dat houdt in dat ze:

- 4.1 waardering opbrengen voor de manier waarop een bepaald idee of personage, een bepaalde gebeurtenis of omstandigheid wordt gedramatiseerd,
- 4.2 waardering opbrengen voor de vertolking van een zelfde boodschap door anderen,
- 4.3 respect betonen voor het dramatisch spel van leeftijdgenoten, behorend tot eigen en andere culturen.

	kl	1-2	3-4	5-6
3.1	-----			
3.2		-----	-----	
3.3	-----			
3.4	-----			
3.5	-----			
3.6		-----		
3.7			-----	
4.1	-----	-----		
4.2	-----	-----		
4.3	-----	-----		

7 Kinderen ontwikkelen hun speeldurf

Dat houdt in dat ze:

- 7.1 eigen uitdrukkingsmogelijkheden en beperkingen ervaren om zich dramatisch-expressief te uiten,
- 7.2 lichamelijke en psychische gêne overwinnen,
- 7.3 durven improviseren door in te spelen op onvoorziene situaties,
- 7.4 tijdens het spel met een eigen expressiestijl durven inspelen op ervaringen, gevoelens, ideeën en fantasieën van anderen,
- 7.5 iets met zelfvertrouwen spelen, met of zonder publiek.

8 Kinderen kunnen expressief omgaan met woord en lichaamstaal

Dat houdt in dat ze:

- 8.1 beweging en mimiek aanpassen aan de spelsituatie,
- 8.2 een aangepaste spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte, toonsterkte),
- 8.3 met een creatief stem- en taalgebruik expressief reageren en belevenissen uitbeelden,
- 8.4 de ruimte op gepaste wijze gebruiken (mise-en-scène),
- 8.5 zich bewust zijn van het verschil tussen verbeelde en werkelijke tijd, en dat ze de plaats en de handeling juist inschatten,
- 8.6 werkelijke tijd (duur van het spel) en verbeelde tijd (in het spel gesuggereerde tijd) passend gebruiken,
- 8.7 ervaren dat de juiste verhouding tussen woord en beweging de expressie kan vergroten.

	kl	1-2	3-4	5-6
7.1	-----			
7.2	-----			
7.3	-----			
7.4	-----	-----		
7.5		-----		
8.1	-----	-----		
8.2		-----		
8.3	-----			
8.4	-----	-----		
8.5	-----	-----		
8.6		-----		
8.7	-----	-----		

9 Kinderen leren gepast omgaan met audiovisuele media bij het dramatiseren

Dat houdt in dat ze:

- 9.1 eenvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen leef- en belevingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken,
- 9.2 in audiovisueel opgenomen dramatisch spel opvallend goede en minder geslaagde fragmenten herkennen,
- 9.3 weergavetoestellen (informatiedragers) kunnen bedienen om dramatisch spel van henzelf en van anderen te bekijken.

10 Kinderen ontwikkelen een kritische houding

Dat houdt in dat ze:

- 10.1 het dramatisch spel van leeftijdgenoten opbouwend-kritisch en tactvol bespreken,
- 10.2 situaties uit het dagelijks leven die aanleiding geven tot dramatisch spel, kritisch bekijken en beluisteren,
- 10.3 een dramatisch spel geconcentreerd bekijken en beluisteren,
- 10.4 praten over en kritisch staan tegenover de keuze van spelvormen, onderwerpen en beleving, in het eigen spel en dat van anderen,
- 10.5 dramatisch spel beoordelen op grond van bepaalde criteria zoals: verhouding beeld-klank, woord-beweging, beleving, fantasie, originaliteit enz.,
- 10.6 gevoelig zijn voor opbouwende kritiek,
- 10.7 een kritische kijk- en luisterhouding ontwikkelen tegenover de boodschap in een dramatisch spel,
- 10.8 openstaan voor suggesties van medespelers om het eigen dramatisch spel en het samenspel te verbeteren,
- 10.9 bereid zijn terechte opmerkingen van 'publiek' in eigen spel te verwerken.

	kl	1-2	3-4	5-6
9.1	-----	-----		
9.2	-----	-----		
9.3		-----		
10.1		-----		
10.2	-----	-----		
10.3				
10.4		-----		
10.5		-----	-----	
10.6		-----		
10.7		-----		
10.8		-----		
10.9		-----		

5 DRAMATISCH SPEL DIDACTISCH ORGANISEREN

In dit hoofdstuk worden eerst aandachtspunten geformuleerd die van belang zijn als je als leerkracht in de klas aan de doelen werkt van dramatisch spel.

Die aandachtspunten dienen meegenomen, zowel bij de geïntegreerde aanpak als tijdens de begeleide spelmomenten die af en toe voorkomen. Ten slotte reikt dit deel een reeks verschillende spelmogelijkheden aan.

5.1 AANDACHTSPUNTEN

Sfeer scheppen, meespelen en begeleiden

Om kinderen te begeleiden in hun dramatisch spel dien je als leerkracht een sfeer te scheppen waarin iedereen zichzelf kan zijn, waarin speldurf wordt gestimuleerd en waarin kinderen leren omgaan met slagen en falen. Dat is een open sfeer, een sfeer van vertrouwen, aanvaarding en waardering.

Als leerkracht bepaal je zelf voor een groot deel of dramatisch spel slaagt of niet. Dat kun je door echt mee te spelen. Natuurlijk geef je als leerkracht ook leiding bij die activiteiten door opdrachten of spelsuggesties te geven. Maar beter nog dan leiden is begeleiden: samen zoeken, samen exploreren, waarderen, aanmoedigen en nabespreken.

Veel kansen om te exploreren en experimenteren

Om kinderen echt te laten genieten van dramatisch spel, moeten ze voldoende kansen krijgen om drama te exploreren en ermee te experimenteren.

Het komt erop aan de kinderen verschillende speelmogelijkheden te laten ontdekken.

De speelhoek van de kleuterklas kan in de lagere school best een drama-hoek worden... De kansen die kinderen daar krijgen om tijdens vrij spel attributen en verkleedkleden te ontdekken of zelf poppen en poppenkast te onderzoeken, zijn zeer belangrijk. Sommige kinderen zullen langer dan andere in deze fase van verkennen blijven hangen.

Kinderen moeten bovendien elk in hun eigen tempo kunnen zoeken naar alternatieven. Ze genieten van dat experimenteren met drama.

Zo kan een doek uit de verkleedkoffer een mantel zijn of een schort, en even later een spookkleed of een tulband... Plaats een grote spiegel in de buurt en laat ze naar hun mimiek kijken... Je zult verstedd staan van de vele alternatieven die ook zesdeklassers vinden tijdens die activiteit.

Respect voor de ontwikkeling

Wat voor het ene kind een gemakkelijke spelopdracht is, kan voor een ander al te moeilijk zijn. Spelopdrachten moeten altijd aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van individuele kinderen. Als leerkracht pas je daarom je opdrachten het best aan de verschillende kinderen aan. Je mag zeker niet van alle kinderen hetzelfde spelresultaat verwachten.

- Zo kunnen leerkrachten eenvoudige of complexere spelsituaties laten spelen. Neem nu twee telefoongesprekjes. Luc speelt bijvoorbeeld het automatisch antwoordapparaat. Klaartje telefoneert in een cel en voert daar een dialoogje met Leo. De eerste spreeksituatie is veel minder complex dan de tweede.
- Kinderen kunnen individueel, per twee of in groep spelen. Hoe ouder ze worden, hoe beter ze anderen in hun eigen spel kunnen betrekken.

- Spelopdrachten kunnen duidelijk omschreven worden. De leerkracht bepaalt dan de hele spelsituatie. Op andere ogenblikken is improvisatie door de spelers misschien al mogelijk.

5.2 GEÏNTEGREERD IN VERSCHILLENDE LEERGEBIEDEN

Spelend verkennen kinderen hun wereld. Ze gaan meestal, bij wijze van spelen, met de werkelijkheid om. Als spelend verwerven ze kennis en vaardigheden.

Wereldoriënterend onderwijs is gericht op de wereld van de kinderen, over hun dagelijks leven en al wat ze erin meemaken. Het gaat over allerlei nieuwe situaties en ervaringen waarmee ze geconfronteerd worden. Door die te spelen ervaren ze die opnieuw, intensiever en bewuster.

Vanzelfsprekend in wereldoriënterend onderwijs

Daarom ligt de integratie van dramatisch spel in wereldoriënterend onderwijs voor de hand. Elk belangstellingscentrum en elk thema nodigt de kinderen uit om wat ze ervaren of willen zeggen in een spel uit te drukken.

Een paar voorbeelden binnen het thema 'ziek zijn en verzorging'.

In de kleuterklas kan voor dat thema één van de hoeken worden georganiseerd als ziekenkamer bij mama thuis. Een bedje, een warmwaterfles, washandje, kommetje warm water, een biepkoortsthermometer, kommetjes om in te spuwen, toiletemmer, lees-boekjes, knuffels... De kleuters exploreren en experimenteren met materiaal en ruimte. Geef ze daarvoor de tijd. Lieselot is een paar dagen eerder echt ziek geweest. Bekijk haar spel even. Ze kan in de hoek herbeleven wat ze toen zo verschrikkelijk vond, of wat juist fijn was.

De tweedeklassers gaan bij de huisarts op bezoek. Een paar dagen later bellen ze samen met de juf de dokter op. Ze ontvangen de dokter even later in de klas om er een vriendje te onderzoeken dat keelpijn heeft.

Het thema 'doktersbezoek' kan moeilijk zonder dat kinderen er de kans krijgen hun eigen ervaringen te vertellen. Zo is Karen al geregeld zelf door de huisarts behandeld. Gedurende een paar weken moest ze om de andere dag een spuitje krijgen. Ze was daarvoor heel bang. Misschien praat ze moeilijk over haar angst. Ze speelt er wellicht wel over als ze over een doktersjas, dokterstas met spuitjes en verbanden kan beschikken.

De kinderen van de vierde leerjaren bezoeken het ziekenhuis. Een kijkje in de gipskamer wordt geregeld en één van de vriendinnetjes krijgt een gipsverband om de onderarm. Sommige kinderen zijn nog nooit 'in het ziekenhuis' behandeld, weer andere hebben er misschien aangename of minder aangename herinneringen aan overgehouden.

"Hoe voelt het om opgenomen te worden in het ziekenhuis? Wat gaat er door je heen als je in de wachtkamer op de dokter wacht die je gebroken arm in het gips zal leggen? Hoe lang moet je je adem inhouden wanneer een röntgenfoto van je longen wordt gemaakt? ..."

Een waaier waarnemingen en ervaringen die kinderen hier met dramatisch spel kunnen uiten en verwerken.

De zesdeklassers leerden in de cursus 'helpertje' van het Rode Kruis eenvoudige verbanden leggen, reanimeren en andere EHBO-technieken uitproberen. Met die leerlingen kun je een ongeval simuleren waarbij een aantal gewonden

de eerste hulp krijgen. Maar ook omstanders, getuigen en de hulpdiensten zijn erin betrokken. Zo'n complexe situatie kan verkend en nagespeeld worden. Leerlingen die al eens werkelijk met een ongeval geconfronteerd werden, herbelevende dingen, brengen spelstof aan vanuit hun eigen ervaring. Zij die nog nooit iets dergelijks meemaakten, leren er angsten en onzekerheden verkennen.

In andere leergebieden

Door spel zo te integreren wordt dramatiseren een manier om ervaringen of onderwerpen uit lessen te verwerken. Het verhaal uit de taalles, een hoofdstuk uit een jeugdboek, een kindergedicht, een gebeurtenis uit de actualiteit, een conflict, iets wat tijdens de les wiskunde ter sprake kwam, een verhaal waarrond tijdens de godsdienstles werd gewerkt... kan aanleiding geven om persoonlijke ervaringen te uiten in woord, klank, gebaar en beweging.

5.3 BEGELEIDE SPELMOMENTEN

Wil je dat leerlingen vorderingen maken in dramatiseren, dan zul je ze als leerkracht moeten begeleiden. Dat doe je niet altijd even intensief en systematisch.

Soms kun je je beperken tot een hint geven of tot materiaal ter beschikking stellen. Denk aan attributen, verkleedmateriaal, grime en decoralelementen. Kinderen moeten extra kansen krijgen om die te onderzoeken en te manipuleren. Ook daar kun je als leerkracht kinderen in begeleiden.

Dramatisch spel dien je ook af en toe systematisch te begeleiden. Zo verrijk en verruim je het spel van kinderen. Denk maar aan: zintuigen ontwikkelen (waarnemen en concentreren), mimische mogelijkheden bevorderen (houding en beweging), op een niet bedreigende manier, het 'presenteren van het spel' aanmoedigen (mise en scène), talig leren inspelen op de andere (improviseren).

Zo'n begeleid spelmoment is geen doel op zich. Het is slechts een middel om bepaalde kennis, spelvaardigheden of houdingen te verwerven. Het maakt het mogelijk even in te zoomen op bepaalde vaardigheden en technieken. De activiteiten moeten uitdagend en speels zijn, en vragen grote betrokkenheid van alle deelnemers.

Hoe organiseer je als leerkracht zulke activiteiten?

Zowel in de kleuterschool als in de lagere school zijn specifieke activiteiten in dramatisch spel op hun plaats. We werken dan aan die doelen uit de doelenlijst die nu en dan een meer systematische aanpak vragen. Kansen scheppen voor exploreren en experimenteren vormt een eerste element in de aanpak.

Het uiteindelijke vormgeven, door het gepast aanwenden van de taal van dramatisch spel op het niveau van elke leerlingengroep staat centraal. Nabespreking is een van de middelen om het spel te verfijnen. We gaan hierna dieper in op de verschillende aspecten van de spelbegeleiding.

5.3.1 EXPLORATIEKANSEN SCHEPPEN

Breng de kinderen in de gepaste sfeer. Zorg ervoor dat ze zich heel ontspannen op het spelthema richten. Geef ze de tijd om even te verkennen. Geen creatief proces kan zonder waarneming en exploratiemoment, hoe kort dan ook.

Om kinderen in een gepaste sfeer te brengen, kun je beginnen met een opwarmer. Die kies je natuurlijk volgens de situatie en het spelthema dat aan bod komt.

Denk bijvoorbeeld aan het volgende.

Even stoom afblazen vraagt om een oefening met veel fysieke actie. Een voorbeeld. Iedereen beeldt een dier uit en maakt daarbij de passende bewegingen: lopen, springen, kruipen, vliegen... De kinderen praten niet en raken elkaar niet aan.

Om de concentratie van de spelers te bevorderen kies je bijvoorbeeld een kimspeel, bijvoorbeeld kleding-kim. Spelers zitten tegenover elkaar en bekijken elkaar goed. Na een afgesproken tijd, draait één van de spelers zich om. De ander verandert iets aan zijn kleding. Wat is gewijzigd?

Om iets te verduidelijken kun je iets voorspelen. Bijvoorbeeld marionetten. De juf speelt marionet. Een kind bespeelt haar met de onzichtbare touwtjes, bevestigd aan haar armen, benen en hoofd. Dat kind mag nu eens aan de touwtjes trekken.

5.3.2 EXPERIMENTEREN

Hier wordt aan de specifieke dramadoelen gewerkt door de kinderen zo ruim mogelijk te laten experimenteren.

Zorg ervoor dat tijdens dat moment alle kinderen actief bezig zijn.

Soms werk je daarvoor beter in kleinere groepjes. Dat vraagt wel wat meer organisatie vooraf (opdrachtkaartjes...).

Spelen is hier belangrijker dan presenteren aan elkaar. Richt je op het proces.

'Aanbelspel'

Kinderen spelen twee aan twee: het ene kind belt aan, het andere opent de denkbeeldige deur. Deze kreeg op een kaartje de rol die hij moet spelen. Hij bepaalt het spel. Het kind dat aanbelt, weet dus niet welke rol het gaat spelen.

5.3.3 VORMGEVEN

Als je een spel vorm geeft, kun je kinderen gebruik laten maken van de ervaringen die ze eerder opdeden tijdens het exploreren en experimenteren. Doordat je die eigen spelervaringen opdiept, komt de vormgeving wellicht op een hoger niveau te staan.

Een voorbeeld. Bart krijgt in een conflictspel de rol van de rijke oliesjeik. Hij kan de sjeik duidelijker vorm geven vanuit de ervaringen die hij opdeed toen hij experimenteerde met de doeken uit de verkleedkoffer... Het witte laken wordt in een mum van tijd weer een heuse tulband. Door zijn voorhoofd te fronsen en met een zware stem te spreken zoals hij laatst in de speelhoek een burgemeester uitbeelde, legt hij extra waardigheid in de vertolking van deze rol. Hij maakt gebruik van vroeger opgedane ervaringen en kan daardoor meer aandacht schenken aan wat hij tijdens het conflictspel zal zeggen tegen de medespelers. Het spelniveau verhoogt daardoor.

5.3.4 NABESPREKEN

Hier kunnen kinderen eventueel aan elkaar laten zien wat ze opgestoken of ontdekt hebben. Toch is zo'n presentatie aan anderen niet altijd nodig. Je kunt de kinderen na het gezamenlijke spel in een kringgesprek bevindingen en wensen laten verwoorden. Dat is tegelijk een vorm van evaluatie.

5.4 SPELMOGELIJKHEDEN AANBOREN

Wie een begeleid spelmoment organiseert, moet beschikken over voldoende 'spelstof'. We zetten hier een aantal mogelijkheden op een rij. In elk van deze spelvormen spelen woord en gebaar de belangrijkste rol. Toch kunnen telkens bijkomende accenten worden gelegd. Bijvoorbeeld op het gebruik van de zintuigen, op beweging, op improvisatie, op het gebruik van materiaal of muziek. Welke spelvorm je kiest, hangt af van de ontwikkeling van de kinderen, van hun interesses en vooral ook van de doelen die je op dat ogenblik voor ogen hebt. Elke spelvorm heeft mogelijkheden in zich om met een bepaalde leerlingengroep zinvol aan het werk te gaan.

5.4.1 KLEMTON OP WAARNEMING EN CONCENTRATIE

Om je als speler echt te kunnen inleven in een rol, moet je goed kunnen zien, horen, voelen, ruiken... Je hebt alle zintuigen nodig en voldoende concentratievermogen. Waarnemings- en concentratiespelen zijn daar goed voor.

Zintuigspelen

Spelen die gericht zijn op het ontwikkelen van de zintuigen.

'Hoortocht'

Alle spelers hebben de ogen gesloten. Eén kind wordt door de spelleider aangeduid en opent de ogen. Die leerling maakt een hoortocht door de klas. Hij loopt door het lokaal, maakt een eerder afgesproken aantal geluiden (de deur openen en sluiten, op het bord schrijven, een stoel verzetten...) en tikt ten slotte zelf een andere speler aan. Die moet de tocht in dezelfde volgorde trachten te herhalen.

Concentratiespelen

Concentratiespelen zijn gericht op het leren sturen van de aandacht.

'Kat en muis'

De kinderen staan in een kring en geven elkaar de hand. Vier muizen staan buiten de kring, één kat in de kring. Kringspelers maken deurtjes open voor de muizen (armen omhoog) en dicht voor de kat (armen omlaag). De muizen proberen zonder door de kat te worden getikt, in en uit de kring te lopen. De kat probeert muizen te tikken, maar mag niet uit de kring.

5.4.2 KLEMTON OP BEWEGING

Bij bewegingsspelen gaat het vooral om de beleving van waaruit je beweegt, en niet zo zeer om de techniek en de vorm van het bewegen op zich (zie ook deelleerplan 'Bewegingsexpressie').

Kringspelen

Kringspelen met accent op beweging bevorderen het spelplezier binnen de groep.

'Bezet'

Spelers zitten op stoelen in een kring. Er is één stoel meer dan het aantal spelers. Eén speler staat in de kring en probeert op het teken van de leider op de vrije stoel te gaan zitten. De anderen proberen dat te beletten door een plaats op te schuiven zodat de vrije plaats weer bezet is. Wanneer de speler toch kan gaan zitten, wordt wie moest opschuiven, de nieuwe speler.

Mime- en pantomimespelen

Mime- en pantomimespelen zijn gericht op de uitbeelding van gevoelens en handelingen door middel van gelaatsuitdrukkingen en bewegingen. Ze richten zich op de uitdrukingskracht van het lichaam zonder dat daarbij gesproken wordt.

'Wat is dit?'

De kinderen zitten in een kring. De spelleider roept één speler bij zich en fluistert hem een persoon, dier of zaak in. De speler beeldt die uit en de groep probeert te raden. Wie goed raadt, wordt uitbeelder.

'Vertelpantomime'

De spelleider vertelt een verhaal waarin hoofdzakelijk speelbare handelingen zijn opgenomen. De kinderen beelden tegelijkertijd uit wat wordt verteld. De leerkracht kan het verhaal ook vertellen met transparanten op de overhead-projector. Je kunt er verscheidene transparanten combineren. Hier kan eveneens een verhaalcassette worden gebruikt. Zo komen de kinderen ook in contact met verschillende media.

Beeldenspelen

In beeldenspelen worden acties en houdingen in een 'tableau vivant' (levend schilderij) uitgebeeld en bevroren.

De spelleider geeft allerlei bewegingsopdrachten en treedt, terwijl de kinderen de opdracht uitvoeren, op als fotograaf. Iedere keer als hij een foto maakt, moeten de spelers hun actie bevriezen.

- In het station moeten mensen de trein halen... klik.
- Een drukte van belang aan de kassa's... klik.
- Alle kippen krijgen te eten.... klik.

Elke foto wordt even bekeken.

Voor nabespreking zou zo'n foto ook werkelijk kunnen worden gemaakt. We vergelijken en bespreken een tableau vivant en de echte foto van het polaroidtoestel.

Kinderen die met hun eigen fototoestel een plaatje mogen schieten van een levend schilderij, bewaren een souvenir aan hun dramatisch spel.

5.4.3 KLEMTON OP IMPROVISATIE EN TAAL

Improvisatiespelen

Bij improvisatiespelen komt het erop aan dat spelers onvoorbereid inspelen op de ander tijdens een zich ontwikkelende situatie.

'Poppenhoek'

In de poppenhoek vindt improvisatie plaats in haar meest vrije vorm. Het aanbod in de hoek kan extra spelimpuls krijgen door het regelmatig aan te passen aan de interesses van de kinderen.

Voorwerpen (eetgerei, dokterstas, telefoontoestel, borstels en kammen...) bepalen het spel. Ook kleding (lappen, zwempakken, sjaaltjes, mutsen...) geven weer andere mogelijkheden. De leidster kan zelf op bezoek komen in de hoek en door mee te spelen het spel andere wendingen geven.

'Mens aan de deur'

Tussen twee stoelen bevindt zich de deur. Aan de ene zijde de binnenkant, aan de andere de buitenkant.

Eén speler is binnen. De andere belt aan met zijn spelopdracht. Bijvoorbeeld: je bent een agent die een bekeuring brengt voor de dochter omdat haar fiets niet in orde is.

'Spring maar in'

Twee spelers verzinnen zelf een situatie. Een derde speler komt tussenbeide en brengt een nieuw element aan. Een vierde springt in en maakt met zijn optreden een eind aan het spel.

De leidster deelt prentjes uit (een poes, mama, de politicagent,...). Ze speelt een situatie en de kleuters bepalen zelf wanneer ze met 'hun rol' inspringen. Die rol wordt bepaald door het prentje. Later kan worden gewisseld, de leidster wordt kleuter.

Prentjes kunnen ook bedoeld zijn om aan de leidster te geven zodat zij haar situatie verandert naargelang het prentje vertelt.

Rollenspelen

Rollenspelen gaan over een bepaalde conflictsituatie met verschillende personages. Meestal zijn de persoonlijke belangen van de rollen tegengesteld. Ze worden gespeeld om inzicht te krijgen in eigen of andermans gedrag.

'Hoe loopt dit af?'

Twee juffen en hun directeur drinken koffie in de leraarskamer. De juf van de derde klas stelt voor eens met het vliegtuig op schoolreis te gaan. De juf van de vierde klas heeft vliegangst en de directeur vindt dat dit wel een te duur reisje is.

5.4.4 KLEMTOON OP MATERIAAL EN TAAL

Spelen met materiaal

Deze spelvormen zijn moeilijker omdat ze meer speltechniek vragen van de spelers. Kinderen moeten kunnen omspringen met het materiaal en dat vereist een aantal specifieke spelvaardigheden. Deze spelvormen vragen een goede afstemming op de specifieke leeftijdsgroep omdat kinderen niet zomaar alle technieken aankunnen.

- Poppenspel

Poppenspel met

- . vingerpoppen (met stift op de vinger getekend)
- . stokpoppen (uit papierdeeg of met allerlei soorten vruchten op een stok)
- . handpoppen (allerlei balvormen of verpakkingen)
- . sokpoppen (sokken, wanten of handschoenen, washandjes)
- . marionetten (pop aan draadjes)
- . borstelpopjes van afwasborsteltjes

Poppenspel

- . in een traditionele poppenkast
- . in een bordkast waarvan de hoogte aangepast kan worden aan de spelers en die veel ruimte biedt
 - de zijborden van het klasbord naar voren klappen
 - op de bovenkant een lat met twee gordijntjes die niet worden dichtgeschoven, maar alleen dienen als coulissen
 - in het midden of onderaan een lat waaraan een doek wordt bevestigd
 - op het middenbord kan het decor worden getekend
- . op een tafel of voor de kleinste kleuters in de kring... zelfs zonder poppenkast.

- Schimmenspel

Bij schimmenspel beelden de spelers handelingen uit achter een verlicht schimmendoek.

- levend schimmenspel waarbij de kinderen zelf de pop zijn en de schim spelen
- schimmenspel waarbij schimmen worden gemaakt uit stevig karton

- TV-spel

Een echte televisiekast, maar ook de poppenkast kan worden gebruikt als echt televisietoestel. Deze keer komen niet de poppen tevoorschijn, maar de kinderen zelf. Zo kunnen zij bijvoorbeeld reclame maken voor fruit, voor boeken...

- Maskerspel

Bij maskerspel spelen de kinderen handelingen met een

- masker van papier of karton
- masker van textiel
- een grote papieren boodschappenzak
- handmasker dat op een stok voor het gezicht wordt gehouden.

Bij sommige van die spelvormen kan ook geluidsapparatuur worden aangewend, zoals cassetterecorder en compactdisc. Daar muzisch mee omspringen kan aan het dramatisch spel een toegevoegde waarde geven.

5.4.5 KLEMTON OP MUZIEK

Zang is vaak een ideale ondersteuning bij het dramatiseren. Een gekend liedje biedt vooral kleine kinderen meer houvast om hun lichaamstaal te gebruiken. Het vaste patroon in de opbouw van het lied geeft aan wanneer je in actie moet komen of een andere actie moet ondernemen. Vooral geremde kinderen vinden erin houvast om hun zelfvertrouwen te ontwikkelen.

Zang- en dansspelen

'In een klein stationnetje'

De kinderen zingen het liedje met bewegingen die passen bij de begrippen van het liedje: stationnetje, 's morgens, wagentjes, 'k zie, draaien, tuut tuut, daaag.

Lichaamstaal moet zich niet enkel beperken tot gebaren. Ook emoties kunnen hier worden geuit. De trein vertrekt, afscheid nemen... Ze kunnen het lied in een dansje uitvoeren, het inwendig zingen en alleen uitbeelden.

Ook andere muziekstukken kunnen dramatisch spel ondersteunen. Een stukje droevige klassieke muziek op cd of cassette kan emoties oproepen die kinderen uiten. Een vrolijk wijsje biedt weer andere mogelijkheden. Muziek kan sfeer geven en emoties oproepen zoals angst, woede, rust, speelsheid, tederheid...

5.4.6 KLEMTON OP EEN VERHAAL

In elke spelvorm is taal nooit ver weg, er kan zelfs een bijzonder accent liggen op het woord.

Spelen met verhalen

Spelen met verhalen is daarvan een sprekend voorbeeld. Dat spel gaat uit van een geschreven of verteld verhaal. Daarvoor zijn onder meer verhalen uit de klassieke kinderliteratuur zeer geschikt. Kinderen voelen er zich sterk door aangesproken. Goede verhalen hebben heel wat raakpunten met hun spel. Vaak vind je er de eigenschappen van dramatisch spel in terug. Kinderen spelen graag met een verhaal. Ze laten de verhaalcontext dan achterwege en spelen wat het verhaal voor hen betekent. Het worden persoonlijke situaties.

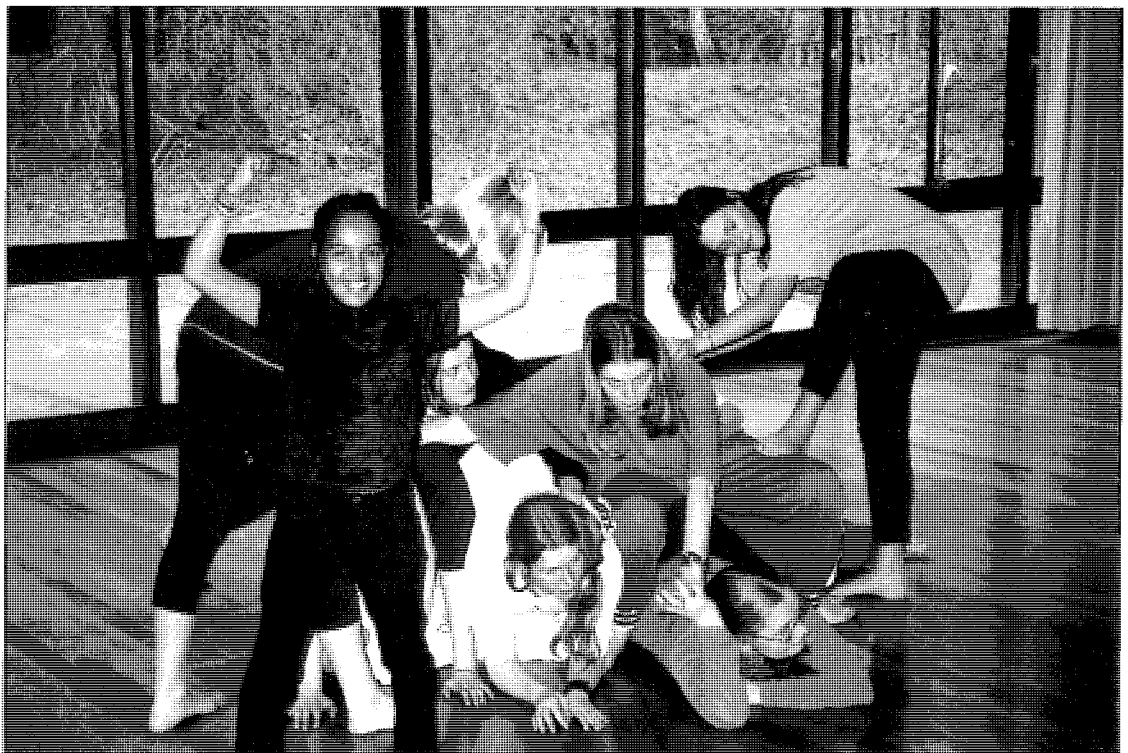
'De Barmhartige Samaritaan'

Tijdens een activiteit godsdienst beluisteren de kleuters dat verhaal. De inhoud van dat bijbelverhaal wordt 'geleid' gedramatiseerd in de vorm van een vertelpantomime.

Nadien actualiseren kleuters en leidster het verhaal. De kinderen brengen zelf tal van voorbeelden aan uit hun eigen leefwereld: kindjes op de speelplaats omver lopen en laten liggen, vriendjes niet laten meespelen... of juist andersom.

De kinderen spelen het verhaal ook zelf na. Ze bepalen wat gezegd en gedaan wordt en wie wat speelt.

Zo wordt dat bijbelverhaal voor elk kind een persoonlijk verhaal.

6 EVALUEREN

Het spel verrijken door observatie en bespreking

Als je bij dramatisch spel evalueert, doe je dat vooral om alle leerlingen hints te kunnen geven waarmee de kwaliteit van hun spelen verhoogt. De evaluatie is met andere woorden een element van begeleiding.

Krachtige middelen voor zulke evaluatie zijn vooral de observatie en de gezamenlijke bespreking van het spelen. Bij die bespreking en reflectie over het spelen dienen de kinderen actief te worden betrokken. Zo kan de evaluatie ook uitmonden in zelfevaluatie. Ze wordt dan voor de kinderen een middel om het dramatiseren op eigen kracht te verbeteren.

6.1 OBSERVEREN

Proces

Het spreekt voor zich dat je als leerkracht niet enkel het product van een dramatisch spel evalueert. Vooral het proces verdient je aandacht. Denk maar aan het exploreren en experimenteren met spel. Ook het genieten van, het durven verkennen en de algemene betrokkenheid moet je observeren. Vanuit die observaties kun je kinderen helpen het muzisch proces te verbeteren.

6.2 NABESPREKEN

Bij een dramatisch spel hoort een nabespreking.

Het is om te beginnen belangrijk dat je als leerkracht verneemt hoe de spelers hun spel hebben ervaren en hoe de eventuele kijkers het hebben meebeleefd. Er is ook veel aan gelegen dat je als leerkracht je eigen mening verwoordt over het spel. Daarbij moet je voldoende ruim interpreteren en duidelijk maken dat de stem van de kinderen even zwaar doorweegt als die van jou.

Het goede benadrukken in het speelproces

Bovendien lokt zo'n nabespreking allicht ook opmerkingen uit. Daarmee kan het spel worden verbeterd, verrijkt en verruimd. Soms kan een spel-gesprek-spel-gesprek-ketting zinvol zijn.

Waarop dien je als leerkracht zoal te letten bij een nabespreking?

Het goede benadrukken in het speelproces

Beklemtoon bij een nabespreking vooral het goede en leg niet op alle slakken zout.

Speeldurf stimuleren

Bevestiging voedt het zelfvertrouwen en stimuleert speeldurf.

Suggesties geven

Bespreek altijd de rol en niet de persoon die speelt. De speler heeft weinig boodschap aan waardeoordelen over zijn capaciteiten. Hij is veel meer gediend met suggesties om een knelpunt op te lossen.

Bespreek en evalueer vooral het proces dat plaatsvond en niet zozeer het product of de eindprestatie. Het resultaat van dramatisch spel is trouwens ondergeschikt aan durven experimenteren en aan plezier beleven aan het spel.

Daarbij focus je onder meer op volgende aspecten.

- Wat heb je ervaren, ontdekt?
- Wat vond je moeilijk en waarom?
- Hoe kon het anders?
- Wat vond je leuk?
- Waar heb je van genoten?
- Hoe werd de ruimte gebruikt?
- Hoe werd de tijd (verbeelde tijd/werkelijke tijd) in acht genomen?
- Hoe kwam het spel over bij anderen?
- Hoe zat het met de concentratie tijdens het spel? Waardoor werd ze gehinderd?
 - . door verlegenheid of geremdheid,
 - . doordat de speler zichzelf etaleerde,
 - . doordat hij de clown uithing...
- In welke mate hielden de spelers zich aan de spelopdracht?
- Heeft iedereen de spelopdracht begrepen?
- Over welke informatie beschikten de spelers?
'Wie' en 'waar' zijn vaak snel afgesproken, maar indien het 'wat' onvoldoende duidelijk is, staan kinderen vrij snel met de mond vol tanden ofwel beginnen ze te wauwelen.
- Hoe werd de verbeelde werkelijkheid gespeeld?
De werkelijkheid spelen heeft geen zin want ze gebeurt de hele dag door en veel beter. Een spel dat werkelijkheid wordt, is geen spel meer. Een 'probleem' uit die werkelijkheid kan wel worden nagespeeld om een oplossing voor het probleem te ontdekken.

Kijk- en luisteropdrachten uitvoeren

Wanneer kinderen dramatisch spel beschouwen, kun je ze vooraf bepaalde kijk- en luisteropdrachten geven. Die bevorderen de concentratie en stimuleren de kinderen om beter de emoties en gevoelens van anderen te begrijpen.

Laat tijdens de nabespreking onder meer volgende vragen aan bod komen:

- Wat hebben we gezien?
- Waaraan kon je dat zien?
- Wat heb je gehoord?
- Hoe kon je dat horen?
- Wat werd daarmee uitgebeeld?

Als hun aandacht gericht wordt, merken de kinderen dat ze bepaalde dingen niet, anders of onvolledig hoorden of zagen. Ze ervaren dat ze sommige elementen van de uitbeelding anders interpreteerden dan de spelers bedoelden.

Wanneer het spel van de kinderen op video wordt opgenomen, is de nabespreking gemakkelijker. Dan kun je teruggrijpen naar wat er concreet gespeeld werd. De videoband kan worden gestopt, teruggespoeld of doorgespoeld en dat biedt een pak mogelijkheden.

7 HOE WERKEN WE AAN DRAMA IN ONZE SCHOOL?

Een schoolteam zal zich in verband met dramatisch spel moeten bezinnen over wat er momenteel in de school al gebeurt, maar ook over datgene waaraan het nog extra wil werken.

Huidige en wenselijke situatie

Het team moet antwoorden zoeken op vragen als:

- Hoe werken we op dit ogenblik concreet aan dramatisch spel in onze school en welke accenten willen we leggen in de toekomst?
- Hoe geven we muzische opvoeding in onze school een meerwaarde door aandacht te schenken aan dramatisch spel?
- Welke plaats krijgt drama in onze school?
- Hoe combineren we dramatisch spel met de andere muzische activiteiten?
- Welke infrastructurele mogelijkheden hebben we en over welk materiaal beschikken we?
- Voelt elk teamlid zich voldoende sterk om dramamomenten te begeleiden of is een bepaalde taakdifferentiatie binnen het team wenselijk?
- Welke mogelijkheden kunnen we aanwenden om voor de kinderen een zo gedifferentieerd mogelijk aanbod te verzorgen?
- Hoe integreren we theaterbezoek, kindertheater op school, deelname aan projecten die de doelen van dramatisch spel helpen realiseren?
- Hoe zetten we de doelenlijst van dit deelleerplan om in een voortschrijdende reeks activiteiten?

We gaan op enkele van die vragen dieper in.

7.1 DRAMA EEN EIGEN PLAATS GEVEN

Wil dramatisch spel een volwaardige plaats krijgen in het onderwijsaanbod van een school, dan zal het team die activiteiten in zijn planning moeten opnemen. Je kan enerzijds drama-activiteiten aanbieden als uitnodiging voor kinderen om te exploreren en te experimenteren met drama, anderzijds als vorming gericht op het doelbewust spelen. Hoe dan ook, iedere leerkracht zal de spontane drang bij de leerlingen om iets te dramatiseren levendig helpen houden en ontwikkelen. Elke leerkracht kan uitnodigen tot exploreren en experimenteren door daarvoor minstens het gepaste klimaat te scheppen. Leerkrachten zullen de vrij open leerlijn van dit deelleerplan vertalen in gepaste activiteiten voor hun leerlingengroep.

Voor de muzische opvoeding, en dus voor alle deelleerplannen en domeinen samen, dient de school globaal tien à vijftien procent van de totale onderwijstijd te voorzien. In die tijd die aan muzische opvoeding wordt besteed, dient voor dramatisch spel een evenredig aandeel te worden vrijgemaakt.

7.2 TAKEN VERDELEN EN PLANNEN

Niet elke leerkracht voelt zich op elk domein van het muzische even sterk.

Iemand die op vlak van beeldopvoeding zeer getalenteerd is, kan best een minder sterk zanger zijn. Weer anderen hebben vanuit hun persoonlijke interesse een sterkere voeling met beweging en dans.

Zo kan een team zijn opdrachten differentiëren. Leerkrachten die zich sterk thuis voelen in drama, kunnen allicht een animatorsrol op zich nemen waar het gaat om het doelgericht vormgeven aan dramatisch spel.

7.3 GEDIFFERENTIEERDE KANSSEN SCHEPPEN

Bepaalde kinderen zijn sterk in dramatische spelvormen. Voor anderen is de drempel hoog. Met dat verschil moet je als leerkracht rekening houden. Bijvoorbeeld door keuzemogelijkheden aan te bieden in crea- of muzo(namid)dagen.

De school kan daarvoor bijvoorbeeld als volgt tewerk gaan. Tijdens de personeelsvergadering wordt een werkthema gekozen voor de crea- of muzonamiddag. Dat kan aansluiten bij een bepaalde educatie die op dat ogenblik in de school in de belangstelling staat: week van het bos, jeugdboekenweek, gezondheidsopvoeding, veilig in het verkeer...

Elk teamlid begeleidt tijdens de crea- of muzonamiddag een bepaalde muzische activiteit. Probeer zo veel mogelijk verschillende muzische expressievormen in het totale aanbod op te nemen. Kies de activiteiten zodanig dat elk kind aan zijn trekken komt. De leidster of de klasleerling stellen de keuzemogelijkheden een paar dagen voor de crea- of muzonamiddag aan de kinderen voor. Kinderen mogen kiezen wat ze het liefst doen, maar geven ook een tweede keuze aan. Op basis daarvan stelt het team de groepen samen. Voor de kleinste kleuters wordt eventueel in doorschuifstelsel gewerkt waarbij de hele groep van de ene leidster naar de andere gaat, van activiteit tot activiteit. Kinderen weten in elk geval vooraf welke activiteiten ze zullen aanpakken en welk materiaal daarvoor eventueel moet worden samengebracht. En dan maar beeldend werken, musiceren, dansen en bewegen of aan de slag met dramatisch spel...

7.4 EDUCATIEVE TONEELVOORSTELLINGEN BIJWONEN

Wie kindertheater op school aanbiedt of met kinderen naar de schouwburg trekt, schept de kans om ze van een heus theaterstuk te laten genieten. Als toeschouwer verwerven de kinderen ook inzichten over hoe een theaterproductie tot stand komt en wie er allemaal bij betrokken is. Hun waarneming, hun inlevingsvermogen en vooral hun kritisch afstand nemen worden erdoor gevoed. Maar schouwburgbezoek of jeugdtheater op school kost centen. Overweeg zeker samenwerking met andere scholen, financiële steun door het oudercomité of door anderen...

Ook voor theaterbezoek zal het team een planning over een heel werkjaar en over de verschillende niveaus opmaken.

Wie gaat naar welke voorstelling en waarom? Wat bepaalt onze keuze? Wie draagt verantwoordelijkheid bij de selectie? Hoe bereiden we zo'n bezoek voor? Wat ondernemen we na de voorstelling?

Ga ook op zoek naar andere dramaprojecten waaraan de school deel kan nemen. Denk aan vertel- en dramatiserenamiddagen in de plaatselijke bibliotheek, een crea-atelier in een cultureel centrum, volksspelenkermis, een schoolreis naar een circusschool...

8 ONDERWIJS- EN LEERMIDDELEN

Om in een klas aan dramatisch spel te doen, hebben kinderen vooral hun hele lichaam nodig, hun taal en beweging. Attributen en grime zijn maar verlengstukken.

Toch mag worden verwacht dat ook hier een minimum aan onderwijs- en leermiddelen voor handen is in de klas, vooral uitnodigende en stimulerende materialen.

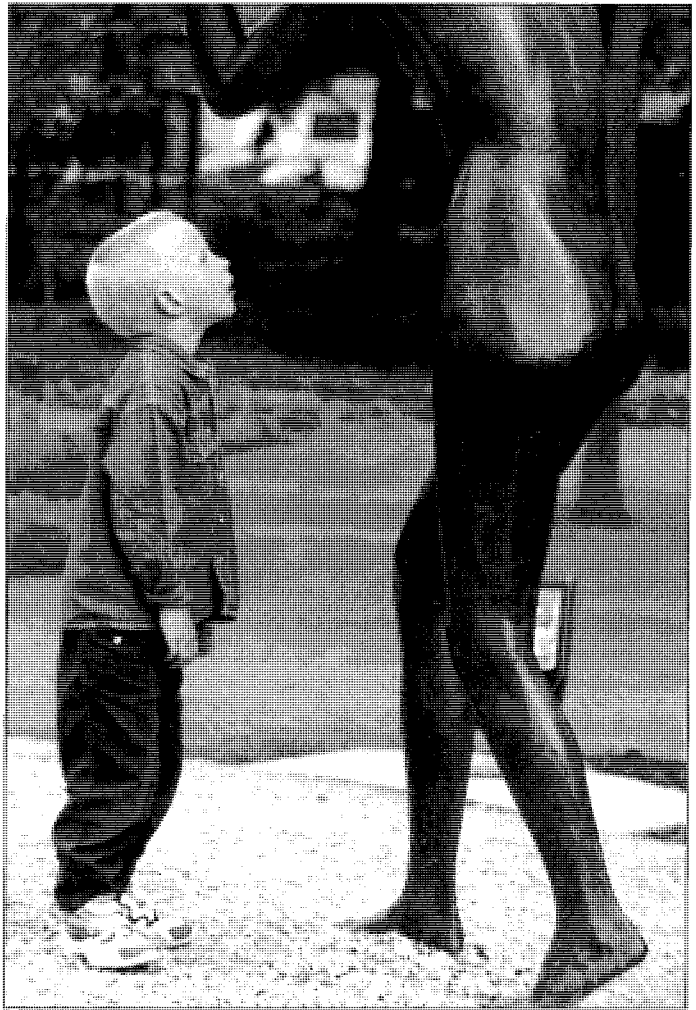
We denken dan aan:

- lappen stof, linten...
- verkleedkleden zoals jassen, hemden, rokken...
- attributen zoals hoeden, brillen, neuzen...
- poppenkast, poppenkastpoppen...

Bied dat materiaal in grote verscheidenheid aan, in vlot bereikbare en voor iedereen toegankelijke verkleed- en speelkoffers. Voorzie de gepaste accommodatie, geef kinderen voldoende ruimte.

Maar ook bepaalde audiovisuele middelen zijn nodig om de doelen van dit deelleerplan te kunnen realiseren:

- cassette recorder
- televisie
- videorecorder
- diaprojector en projectiescherm

9 BIBLIOGRAFIE

ALGEMENE WERKGROEP KUNSTZINNIGE VORMING,
Kunst werkt.
Praktische uitwerkingen voor korte kunstzinnige activiteiten.
Meerhout, Infoboek, 1995.

BLONDEEL, A., VAN RANSBEECK, A.,
Leren leren met muzische vorming.
Notities bij een kunstvriendelijke school.
Brussel, Departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap, 1998.

JANSSENS, L.,
Het rijk der verbeelding.
Dramatische vorming in het basisonderwijs.
Amsterdam, Meulenhoff, 1989.

JASPAERT, K.,
Taal-verhaal.
Prentenboeken, verhalen en drama in de kleuterklas.
Antwerpen/Deurne, Plantyn, 1995.

KUIPER, W., LETSCHERT, J., GORTER, R.,
Wat krijgen ze op de basisschool? Kunstzinnige vorming.
Enschede, SLO, 1986.

MOORE, I., en STOLCK, M.,
Dramatische vorming in de klas (Praxis 20).
Den Bosch, Malmberg, 1980.

MOORE, I., en STOLCK, M.,
Praktijkboek dramatische vorming.
Den Bosch, Malmberg, Praxis 44, 1986.

NSKV,
Ze komen toch op school om te leren!
Kunstzinnige vorming in het basisonderwijs.
Deel 1: achtergronden, opvattingen en mogelijkheden.
Purmerend, Muusses, 1979.

NSKV,
Vertel me maar hoe het anders moet!
Kunstzinnige vorming in het basisonderwijs.
Deel 2: suggesties, ideeën en werkvormen.
Purmerend, Muusses, 1979.

PETERS M.,
Cultuur in het spel.
Avrug, Centrum voor Mundiale Vorming, s.l. 1986.

VAN DEN STEEN, L. en VANHEE, E.,
Je speelt een verhaal.
Altiora-Averbode/Apeldoorn,
Cahier voor muzische vorming nr.3, 1983.

VAN DUIJL, N.,
Samenspel.
Expressievormen voor kinderen met of zonder handicap.
Utrecht, Kultuurdienst, 1988.

VAN HASSELT, P.,
Doen alsof, ...?
Dramatisch spel in het basisonderwijs.
Meerhout, Infoboek, 1985.

VANLOO, R.,
Is het al speeltijd?
Een bundel suggesties voor vorming door taalexpressie.
Leuven, Wolters, 1985.

VAN RANSBEECK, A.,
Muzische vorming.
Diegem, Kluwer Editorial, 1996.

VLAAMS VERBOND VAN HET KATHOLIEK BASISONDERWIJS,
Taalopvoeding. Nederlands. Luisteren en Spreken. Basistekst en Leer-
plan.
Brussel, CRKLKO, 1999.

10 CONCORDANTIELIJST

ONTWIKKELINGSDOELEN

LEERPLAN- DOELEN

MUZISCHE VORMING - DRAMA

De kleuters kunnen:

3.1	eigen belevenissen, ervaringen, gedachten, gevoelens, handelingen, verwoorden.	5
3.2	zich inleven in personages en dingen uit de omgeving en deze uitbeelden.	6
3.3	met een creatief stem- en taalgebruik expressief reageren en belevenissen uitbeelden.	8
3.4	ervaren dat de juiste verhouding tussen woord en beweging de expressie kan vergroten.	8
3.5	genieten van een gevarieerd aanbod van hedendaagse en klassieke kinderliteratuur, en voor hen bestemde culturele activiteiten.	2

MUZISCHE VORMING - ATTITUDES

De kleuters kunnen:

6.1	openstaan voor nieuwe dingen uit hun omgeving.	2
6.2	ervan genieten bezig te zijn met de dingen die hen omringen om hun expressiemogelijkheden te ontdekken.	2
6.3	vertrouwen op hun expressiemogelijkheden en durven hun eigen expressiestijl tonen.	7
6.4	respect betonen voor uitingen van leeftijdgenoten, behorend tot de eigen en de andere culturen.	4
6.5	genieten van de fantasie, de originaliteit, de creativiteit en de zelfexpressie in 'kunstwerken'.	6

MUZISCHE VORMING - MEDIA

De kleuters kunnen

5.1	alert omgaan met voor hen bestemde audiovisuele boodschappen.	9
5.2	vaststellen dat klanken, beelden en bewegingen elkaar wederzijds beïnvloeden.	9
5.4	bewuster luisteren en kijken naar de hoeveelheden geluiden en klanken en zeer eenvoudige audiovisuele boodschappen.	9

EINDTERMEN

MUZISCHE VORMING - DRAMA

De leerlingen kunnen:

* 3.1 genieten van een gevarieerd aanbod van voor hen bestemde culturele activiteiten.	2
3.2 spelvormen waarnemen en inzien dat de juiste verhouding tussen woord en beweging de expressie kan vergroten.	8 - 3
3.3 geconcentreerd luisteren naar een gesproken tekst (verteld of voorgelezen) en die mondeling, schriftelijk, beeldend of dramatisch weergeven.	6
3.4 spelvormen in een sociale en maatschappelijke context hanteren.	6 - 5
3.5 ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën ... uiten in spel.	5
3.6 een aan de speelsituatie aangepaste en aangename spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) en verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren.	6 - 8
* 3.7 genieten van, praten en kritisch staan tegenover het eigen spel en dat van anderen, de keuze van spelvormen, onderwerpen, de beleving.	2 - 10

MUZISCHE VORMING - ATTITUDES

De leerlingen kunnen:

* 6.1 blijvend nieuwe dingen uit hun omgeving ontdekken.	2
* 6.2 zonder vooroordelen naar kunst kijken en luisteren.	2
* 6.3 genieten van het muzisch handelen waardoor hun expressiemogelijkheden verruimen.	2
* 6.4 vertrouwen op hun eigen expressiemogelijkheden en durven hun creatieve uitingen tonen.	7
* 6.5 respect betonen voor uitingen van leeftijdgenoten, behorend tot eigen en andere culturen.	4

MUZISCHE VORMING - MEDIA

De leerlingen kunnen:

5.1 beeldsignalen waarnemen zodat men opvallend goede en minder geslaagde dingen kan doorzoeken en herkennen.	9
5.3 soorten van eenvoudige hedendaagse audiovisuele opname- en weergave-toestellen (informatiedragers) aanwijzen, benoemen en ze creatief bedienen.	9
5.4 eenvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen belevingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken.	9

LEERPLAN-DOELEN